

No of Questions : 30

नामांक

No of Pages : 6

--	--	--	--	--	--	--

माध्यमिक परीक्षा, 2019-20

तृतीय भाषा-संस्कृतम्

मॉडल पेपर पंचम

समय : 3.15 घण्टे

पूर्णांक : 80

परीक्षार्थियों के लिए के लिये सामान्य निर्देश :-

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रे निर्धारितस्थाने नामांकः अनिवार्यतो लेखनीयः।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि।
4. एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्र एव लेखनीयानि।
5. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत-माध्यमेन एव लेखनीयानि।

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5
महाराजस्य सूरजमल्लस्य जन्म वसन्तपञ्चम्याम् (13 फेब्रवरी-दिने) 1707 तमे ईस्वीयवर्षे अभवत्। स हि महाराजस्य बदनसिंहस्य ज्येष्ठपुत्रः तस्योत्तराधिकारी चासीत्। सूरजमल्लस्य अपरम् एकं नाम सुजानसिंहः इत्यासीत्। अष्टादश-शताब्दस्य भारतस्य नायकेषु अन्यतमः आसीत् सूरजमल्लः। तस्य जनिः तदा अभूत् यदा भारतदेशस्य राजनीतिः अत्यन्तं दोलायमाना आसीत्, भारतं च विध्वंसक-शक्तीनां बाहुपाशे सर्वथा निबद्धम् आसीत्। नादिरशाहः, अहमदशाहः अब्दाली इत्येताभ्यां पापिभ्याम् उत्तर-भारते महता प्रमाणेन नरवधाः गोवधाश्च क्रियन्ते सम, तीर्थानि मन्दिराणि च विध्वस्तानि क्रियन्ते स्म। भारतं लुण्ठितुम् आगच्छतः बाह्याक्रमणकारिणः निरोद्धुं न कोऽपि शासकः सज्जः आसीत्।

अथवा

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5
स्वामिनो जीवनं सर्वपन्थसद्भावस्य निदर्शनमस्ति। अयं हि जाट-जातौ जातः परं सिक्खगुरोः नानकदेवस्य पुत्रेण श्रीचन्देन प्रवर्तिते उदासी-सम्प्रदाये दीक्षितः। गुरुग्रन्थस्योत्तमः पाठी अभूत्। एकादशवार्षिक-साधनया 700 पृष्ठात्मकस्य सिक्खेतिहासस्य लेखनं कारितवान्। विभाजनकालीने हिंसाचारे क्षतानां मुस्लिमबन्धूनां चिकित्सा कारिता। सिक्ख-विश्वोई-नामधारी-दशनामी-आर्यसमाजी-जैनद्याचार्याणां सम्मानने कार्यक्रमाः आयोजिताः। 'जाट-विद्यालयः', 'संगरिया' इत्यस्य नाम परीवर्त्य 'ग्रामोत्थान-विद्यापीठ' इत्यकरोत्।

स्वामीकेशवानन्दस्य प्रकल्पान् द्रष्टुं सरछोट्टरामः, के. एम. पणिककरः, राजर्षिपुरुषोत्तमदास-टण्डनः, भूदान-प्रणेता विनोबा भावे, पं. जवाहरलालः नेहरू, श्रीमती इन्दिरा गांधी, बाबू जगजीवनरामः, श्रीलालबहादुरः शास्त्री, राजा महेन्द्र प्रतापः, महाराजा शार्दूलसिंहः, महाराजा करणीसिंहः, मोहनलालः सुखाड़िया, बरकतुल्ला खाँ, डॉ. वासुदेवशरणः अग्रवालः, नैके चान्ये भारतीयाः वैदेशिकाश्च विद्वांसः, शिक्षाविदः, राजनीतिविदः, धर्माचार्याश्च यथावसरं संगरिया-विद्यापीठे समायाताः। शिक्षायां, महिला-कल्याणे, दलितोत्थाने च लग्नः स्वामीजी द्विवारं (सन्

1952-1964) संसदः सदस्यः (राज्यसभा) अवर्तत।

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5
कं संजघान कृष्णः, का शीतलवाहिनी गङ्गा।
के दारपोषणरताः कं बलवन्तं न बाधते शीतम्॥

अथवा

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5
मनसा सततं स्मरणीयम्
वचसा सततं वदनीयम्
लोकहितं मम करणीयम्॥
3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु- 4
विद्या शस्त्रं च शास्त्रं च द्वे विद्ये प्रतिपत्तये।
शस्त्रेण रक्षिते राष्ट्रे शास्त्रचर्चा प्रवर्तते॥

अथवा

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु- 4
शोकाराति-परित्राणं प्रीतिविस्त्रम्भभाजनम्।
केन रत्नमिदं सृष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयम्॥
4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु- 3
राजा - (आत्मगतम्) कथमेकान्वयो मम? (प्रकाशम्) न पुनरात्मगत्या मानुषाणामेष विषयः।
तापसी - यथा भद्रमुखो भणति। अप्सरः संबन्धेनास्य जनन्यत्र देवगुरोस्तपोवने प्रसूता।
राजा - (अपवार्य) हन्त, द्वितीयमिदमाशाजननम्। (प्रकाशम्) अथ सा तत्रभवती किमाख्यस्य राजर्षेः पत्नी?

अथवा

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु- 3
एकः सहचरः - हा धिक्! एते भिल्लाः सत्यम् एव वदन्ति। अयं समयः देशाय धर्माय च न शोभनः। परं किं क्रियेत?
(असिं निःसार्य प्रतापाय ददत्) प्रभो! बलिं ददातु मम भवान् अनेन। न आत्मचक्षुषा मेवाङ्भूमेः दुर्दशा द्रष्टुं शक्यते।
द्वितीयः सहचरः - सत्यम् एव साम्प्रतं जीवनं नरकायते।
भिल्लाः - हा! अस्माकम् अपि जीवनेन को लाभः? यदि वयं देशरक्षायै न किम् अपि कर्तुं समर्थाः, तदा मरणम्
एव अस्माकं श्रेयस्करम्।
5. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु केषांचन षट् प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेन लिखतु- 3
1. वयं कस्य शरणं गच्छामः?
2. केषु केषु कार्येषु कदापि प्रमादः न करणीयः?
3. केशव पदस्य अर्थद्वयं लिखत।
4. चरकः कः आसीत्?
5. कूपे सर्पः कुत्र स्थितः?
6. आत्मानः बिल्वफलमात्र दोषान् अपि कः न पश्यति?
7. अस्माभिः कुत्र सञ्चरणीयम्?

8. स्वामिनः माता किं कृत्वां जीवन-यापनं करोति स्म ?

निर्देश- प्रश्न संख्या 6-9 पर्यन्तं रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं करोतु-

6. कृष्णः गोपाल साङ्गिकाः। 1
7. अहिंसा परमो धर्मः। 1
8. कुशलात् न प्रमदितव्यम्।
9. स्वाधीनतायै सर्वं सोढम्। 1
10. प्रश्नपत्रादतिरिच्य स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखतु- 3
11. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखतु-
अस्मिन् संसारे असंख्याः भाषाः सन्ति। तासु भाषासु संस्कृत भाषा सर्वोत्तमा विद्यते। संस्कृता परिष्कृता दोषरहिता भाषा एव संस्कृत भाषा कथ्यते। इयमेव भाषा देवभाषा, गीर्वाणगीः, सुरवाणी इत्यादिभिः शब्दैः संबोध्यते। एतानि नामानि एव अस्याः भाषायाः महत्त्वं सूचयन्ति।
- संस्कृतभाषा जगतः सर्वासां भाषाणां जननी अस्ति। सर्वभाषाणां मूलरूप ज्ञानाय एतस्या आवश्यकता भवति। यादृशं महत् साहित्यं संस्कृत-भाषायाः अस्ति तादृशं अन्यासां भाषाणां नास्ति। अस्यामेव भाषायां ब्राह्मण-ग्रन्थाः आरण्यकाः अध्यात्मविषयप्रतिपादिका उपनिषदः, वेदादयश्च सन्ति। आदिकाव्यं रामायणं वीरकाव्यं महाभारतमपि संस्कृतस्य गौरवं वर्धयतः। अनयोः ग्रन्थयोः विषयं गृहीत्वा एव विशालस्य (संस्कृत) साहित्यस्य रचना संजाता।
1. अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत। 1
2. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु-
(क) सर्वोत्तमा भाषा का विद्यते? 1
(ख) सर्वभाषाणां मूलरूपं ज्ञानाय कस्याः आवश्यकता भवति? 1
(ग) कीदृशी भाषा संस्कृतभाषा कथ्यते? 1
(घ) संस्कृतभाषा कैः शब्दैः संबोध्यते? 1
(ङ) वीरकाव्यं किम् कथ्यते? 1
3. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु-
(क) अस्मिन् गद्यांशे 'असंख्याः' इति विशेषणपदस्य विशेष्यं किम्? 1
(ख) संस्कृतभाषायाः उपर्युक्तगद्यांशे पर्यायशब्दाः के सन्ति? 1
(ग) संस्कृतभाषा जगतः भाषाणां जननी अस्ति।
अस्मिन् वाक्ये रिक्तस्थानस्य पूर्तये समुचितं विशेषणं किमस्ति? 1
(घ) "संस्कृतभाषा सर्वोत्तमा विद्यते"- इत्यत्र क्रियापदं किम्? 1
12. अधोलिखितपदयोः संधिविच्छेदं कृत्वा संधेः नामापि लिखतु। 2
1. नाविकः।
2. पित्राज्ञा।
13. अधोलिखितपदयोः संधिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखतु। 2
1. अच् + अन्त
2. एक + एकः
14. अधोलिखितवाक्येषु रेखांकित समस्तपदानां विग्रहं अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत-
1. नगरस्य समीपे एकः विशालः देवालयः। 1

2. माता शिशोः मुखकमलं दृष्ट्वा प्रसन्ना भवति। 1
3. रामलक्ष्मणौ वनम् अगच्छताम्। 1
15. निम्नलिखितवाक्येषु रेखांकितपदेषु प्रयुक्तविभक्तिं तत् कारणं च लिखत।
1. सः विद्यालयं निकषा वसति। 1
2. अहं तेन सह गमिष्यामि। 1
3. गृहिणी पाककर्मणि कुशला अस्ति। 1
16. कोष्ठकेषु प्रदत्त-प्रकृतिप्रत्ययानुसारं शब्दनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु।
1. ताः सन्ति। (बालक + टाप्) 1
2. वृत्तिं धारयन्ति। (धर्म + ठक् + डीप्) 1
17. अधोलिखितवाक्ययोः रेखांकितपदेषु प्रकृतिं प्रत्ययं च पृथक्कृत्वा लिखतु।
1. लिखन्ती सा बाला अवदत्। 1
2. बुद्धिमान् इतस्ततः भ्रमति। 1
18. मंजूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु-
- उच्चैः, अपि, मा, इति
1. असत्यं वद। 1
2. ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या, कथितम्। 1
3. सिंहः वने गर्जति। 1
- निर्देशः- प्रश्नसंख्या 19-21 पर्यन्तं अधोलिखितवाक्यानां वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा लिखतु-
19. विद्या विनयं ददाति। 1
20. तेन फलं खाद्यते। 1
21. सः मृगं हन्ति। 1
22. घटिकाचित्रं सहायतया अंकानां स्थाने संस्कृतशब्देषु समयलेखनं करोतु-
-

1. सः विद्यालयं गच्छति। 1
2. जनकः वादने जयपुरं गमिष्यति। 1
23. अधोलिखितं वाक्यत्रयं शुद्धं कृत्वा लिखतु-
1. अहं फलम् अखादाव। 1
2. सर्वे पुस्तकानि आनय। 1
3. भवती गृहं गच्छसि। 1

24. भवान् सोमेशः। भवतः ज्येष्ठा भगिनी रमा जयपुरे छात्रावासे निवसति। रक्षाबन्धनपर्वणि भवतां विद्यालये संस्कृतदिवसस्य भव्यम् आयोजनम् अस्ति। तदर्थं तां निमन्त्रयितुं लिखिते पत्रे मञ्जूषापदसाहाय्येन रिक्तस्थानपूर्तिं कृत्वा पत्रं पुनः लिखतु। 4

मञ्जूषा- अभिवादनम्, तत्रास्तु, भगिनि, जानाति,
प्रसन्नचित्ता, चारुदत्तस्य, प्रतिवर्षं, चारुदत्तमिति

अथवा

24. शैक्षिक शिविरस्य आयोजनार्थं प्रार्थना-पत्रं मञ्जूषायाः उचितपदैः पूर्यत। 4

मञ्जूषा- निवेद्यते, वयम्, शिक्षण-व्यवस्था,
विद्यालयः, शिविरस्य, शिष्याः, अस्माकं, आयोज्य,
ज्ञान-पिपासा।

सेवायाम्,

श्रीमन्तः प्रधानाचार्यमहोदयाः,

राजकीय. उच्चमाध्यमिक.....

बीकानेरम्।

विषयः- शैक्षिक आयोजनार्थं प्रार्थना-पत्रम्।

महोदयाः

सविनयं यद् अस्मद् विद्यालये पूर्णसन्तोषकरी वर्तते। तथापि तृप्तिं न एति। अतः

प्रार्थयामो यद् अस्मत्-कृते 15 दिनात्मकम् एकं शैक्षिक-शिविरम् अनुग्रहणन्तु श्रीमन्तः।

दिनांक 11.07.20.....

भवदाज्ञाकारिणः

दशम कक्षास्थाः छात्राः

25. मञ्जूषायाः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा अधोलिखितं संवादं पूर्यत। 4

मञ्जूषा- गातुम्, इच्छन्ति, वयं, महोदये, परन्तु,
यदि, शोभनम्, आवश्यकता

अध्यापिका -बालाः ! किं भवन्तः किञ्चित् प्रष्टुम्

बालाः - महोदये ! तु गातुम् इच्छामः।

अध्यापिका - गातुम् इच्छन्ति! अहं तु न समर्था।

बालाः - ! वयं गास्यामः समूहगानम्। भवती अपि।

अध्यापिका - ! अहम् अपि गास्यामि। गीतं किम् अस्ति? किं वाद्ययन्त्राणाम् अपि अस्ति?

बालाः - वाद्ययन्त्राणि यदि सन्ति, शोभनम्। अन्यथा एतानि विना एव गास्यामः। गीतं तु 'पोङ्गलः' इति उत्सवेन सम्बद्धम् अस्ति।

अध्यापिका - एवं ! तदा गायामः।

बालाः - (सस्वरं गायन्ति)।

26. अधोलिखितषड् वाक्येषु केषांचन चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं करोतु- 4

1. विनीत पुस्तक पढता है।

2. पूनम चावल पकाए।

3. सदा सत्य बोलना चाहिए।

4. मैं दूध पीता था।
5. हिरन वन में दौड़ते हैं।
6. बालक गेंद से खेले।

27. अधः चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृते षट् वाक्यानि रचयतु-

3

मञ्जूषा- अभियानरूपेण, स्वच्छताकार्यक्रमस्यः, सार्वजनिकस्थलानाम्, स्वच्छताकार्यम्, दायित्वम्, सर्वे जनाः।

अथवा

27. अधोलिखितम् अनुच्छेदं मञ्जूषायाः सहायतया पूरयित्वा लिखतु-

मञ्जूषा- संग्रहो, ज्ञानवर्धनाय, विविधभाषाणां, पुस्तकालयेषु, प्रतिदिनं, महत्वपूर्णम्।

मानवस्य बौद्धिकविकासाय च पुस्तकालयानां स्थानं वर्तते। विविधपुस्तकानां भवति। अत्र पत्र-पत्रिकादयोऽपि आयान्ति। अस्माकं पुस्तकालयः नगरस्य रमणीये स्थाने वर्तते।

28. अधोलिखितवाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखतु।

3

1. अतः सः वानरः खगानां नीडानि वृक्षात् अधः अपातयत्।
2. खगाः शीतने कम्पमानं वानरम् अवदन्- “भो वानर! त्वं कष्टं अनुभवसि। तत् कथं गृहस्य निर्माणं न करोति ?
3. वानरः एतत् वचनं श्रुत्वा अचिन्तयत्- “अहो! एते क्षुद्राः खगाः मां निन्दन्ति”।
4. खगानां नीडैः सह तेषाम् अण्डानि अपि नष्टानि।
5. एकदा महती वृष्टिः अभवत्। सः वानरः जलेन अतीव आर्द्रः कम्पितः च अभवत्।
6. कस्मिन् वृक्षतले कश्चित् वानरः निवसति स्म।

सत्र 2020-21 से नये पाठ्यक्रमानुसार सभी कक्षाओं के सभी विषयों की टेक्स्ट बुक एवं सभी प्रकार की सहायक अध्ययन सामग्री विद्यार्थियों को मोबाइल पर व्हाट्सएप द्वारा एवं वेबसाइट www.rbse.online पर उपलब्ध करवायी जाएगी। इसके लिये विद्यार्थियों से किसी भी प्रकार का कोई शुल्क नहीं लिया जाएगा। इसके लिये विद्यार्थियों को किसी भी प्रकार का कोई OTP Verification या Email द्वारा Verification नहीं देना होगा। हमारा व्हाट्सएप नम्बर जानने या अन्य किसी भी प्रकार की जानकारी के लिये वेबसाइट www.rbse.online पर विजिट करें।